

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/12/katona-andras-a-szechenyi-kep-valtozasai-a-rendszervaltzas-elotti-otodfel-evtized-magyar-tortenelemtankonyveiben-01-04-05/>

Katona András

A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben¹

„A nemzet nagysága, boldogsága mindig csak magában a nemzetben rejtezik.”

(Stádium, 1832)

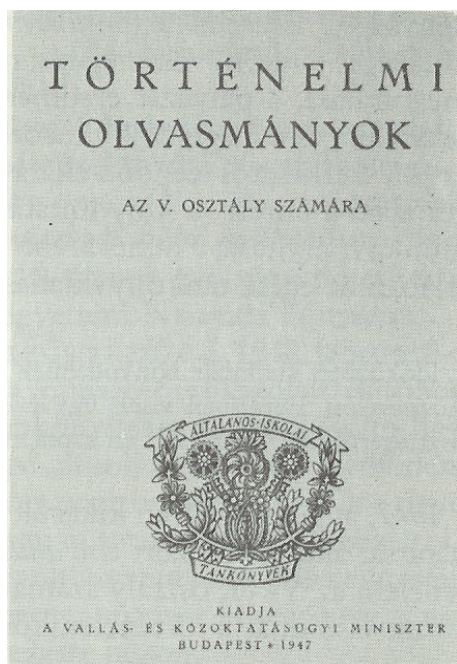
A magyar általános és középiskolai történelemtankönyvek mindenkor nagy teret szenteltek a magyar nemzeti eszme reformkori kifejlődésének, a reformországgyűléseknek, a reformnemességen belüli ideológiai irányzatoknak, Kossuth és Széchenyi személyének. Sajnos, az utóbbi kettőt gyakran szembeállítva egymással. Ebből az összehasonlításból – bizony – többnyire „a legnagyobb magyar” „jött ki rosszul”. És ennek jobbára XX. századi ideológiai okai vannak, melyek a „létező szocializmusban”, a történelmi materializmusban gyökereznek. Ennek ötödfél évtizedét tekinti át ez a tanulmány, mely az 1945 és 1990 közötti időszak tucatnál is több általános és középiskolai történelemtankönyvét vizsgálja, a korszak meghatározó történettudományi szintéziseivel összevetve. Vizsgálati módszerünk, hogy miközben „végigfutunk” az adott időszak tankönyveinek általános Széchenyi-képén, néhány jellemző tankönyvet részletesebben is bemutatunk a téma szempontjából, ha nem is a „mélyelemzés” igényével.

A biztató kezdet (1945–1948)

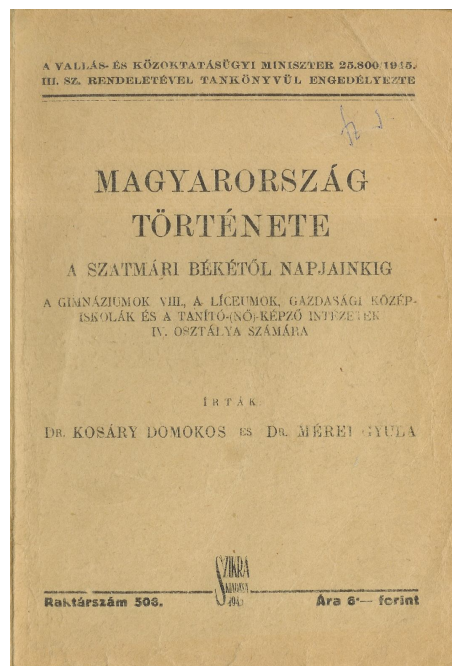
Benda Kálmán polgári iskoláknak és gimnáziumoknak szánt ideiglenes tankönyve öt oldalon át tárgyalja „*Széchenyi István életművé*”-t.² Az általános iskolai Történelmi olvasmányok sorozatban – *Kosáry Domokos* és *Vajda György Mihály* tollából – sok írás szól a „legnagyobb magyar”-ról – *A gőzhajó*, *Az első magyar vasút*, *Az Akadémia megalapítása*, *Az első állandó híd a Dunán: a Lánchíd* és *Az első gőzhajó Magyarországon* – mind Széchenyi gyakorlati munkásságát méltatva.³ A Kossuth-díjas általános iskolai tankönyv is feltűnően hosszan méltatja „*Széchenyi István*

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

életművé”-t.⁴ Visszatérő illusztráció Barabás Miklós Széchenyi portréja,⁵ de jellegzetes kép a *Széchenyi István felajánlja birtokainak egyévi jövedelmét egy Tudós Társaság alapítására* című litográfia,⁶ illetve a *Széchenyi fiacskájával átsétált a hídláncon* című illusztráció⁷ is.

Kosáry Domokos - Vajda György: Történelmi olvasmányok az V. osztály számára (1947)

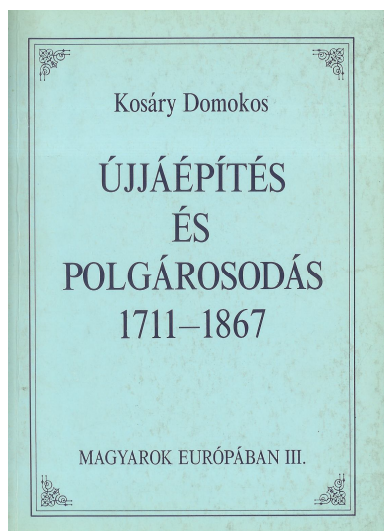

Kosáry Domokos és Mérei Gyula tankönyve (1945)

Vizsgáljuk meg kissé részletesebben, afféle „mintaként” először Kosáry Domokos és Mérei Gyula gimnáziumi tankönyvét.⁸ Ebben Széchenyi István életéről és munkásságáról bő négy oldal szól, majd Kossuth és Széchenyi közös értékelése, összehasonlítása csaknem két oldalt kap. A szerző – nyilván Kosáry Domokos – a korábbi magyarázatokkal vitatkozva kifejti, hogy bennük nem „a szív és ész” politikája ütközött össze, hanem a közjogi kérdés felhasználhatósága körül folyt a fő vita. „Kossuth a polgári nemzetállam valamennyi kellékét ki akarta vívni és ebben benne volt végső fokon az állami függetlenség gondolata is. [...] Ezzel szemben Széchenyinek az volt a meggyőződése, hogy a közjogi kérdéshez nem szabad hozzányúlni.”⁹ Kosáry a Széchenyi–Kossuth ellentétben a Széchenyi–Wesselényi szembenállás folytatását látja, Kossuthot Wesselényi híveként és folytatójaként, csak jóval hatékonyabb és így veszedelmesebb formában. „Széchenyi az erőviszonyokat vizsgálva úgy látta, hogy a Habsburg-birodalom igen erős. Támogatják a cárizmuson

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

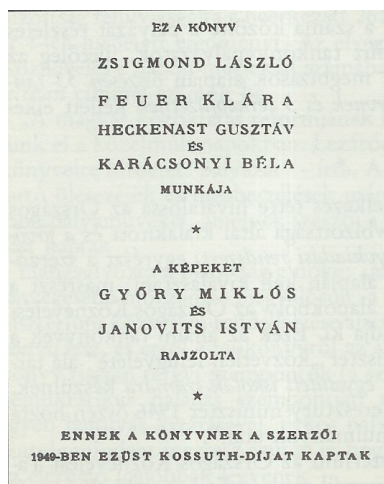
kívül a nyugati hatalmak is... [...] A magyarság viszont gyenge, külső segítségre nem számíthat... [...] Széchenyi azt akarta, hogy a magyarság polgárosuljon

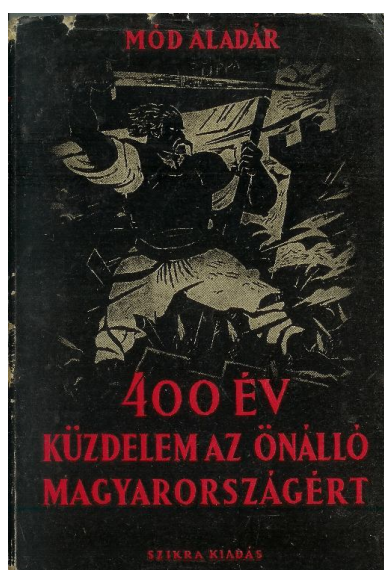
mindenekelőtt, emelkedjék, erősödjék szellemi és anyagi téren egyaránt, és addig is kerülje a közjogi kérdést.”¹⁰

Érdekes, hogy Kosáry ezen tankönyvéből felsorolt gondolatait csaknem szó szerint megismétli a 45 évvel későbbi, Újjáépítés és polgárosodás 1711–1967 címmel, a *Glatz Ferenc* által szerkesztett Magyarok Európában sorozat III. köteteként megjelent, tankönyvalapul szolgáló könyvében, a *Széchenyi kontra Kossuth* alcím alatt.¹¹

Az ezüst Kossuth-díjas tankönyv 9 oldal terjedelemben foglalkozik „a legnagyobb magyar”-ral és munkásságával: *Széchenyi utazásai, Hitel – Világ – Stádium, Széchenyi gyakorlati alkotásai, Széchenyi hatása* tagolásban,¹² ami a teljes kiadvány csaknem 4%-a. (Ez csaknem duplája a „megszokott” 2% körüli arálynak.) A könyv Széchenyit értékelő sorai már marxista klisékkel vannak tele:

„*Széchenyi a főnemesség vezetésével és Ausztriával egyetértésben akarta lassan átalakítani a magyar birtokrendszert – a nélkül, hogy megbolygatná a gyarmati függés, a Habsburg-abszolutizmus kérdését. Azt hirdette, hogy csak olyan reformokkal szabad foglalkozni, amelyek nem keltik fel Bécs ellenzését...*”¹³

Mennyire összecsengenek a sorok Mád Aladár mintául szolgáló – első kiadásában 1943-ban (!) megjelent – szintézisével: „Az elkerülhetetlen reform számára Széchenyi a nagybirtokos arisztokráciát akarta megnyerni s az átalakulást a dinasztiával és az osztrák érdekeltségekkel együttműködve, ennek vezetésével kívánta keresztülvinni.”¹⁴

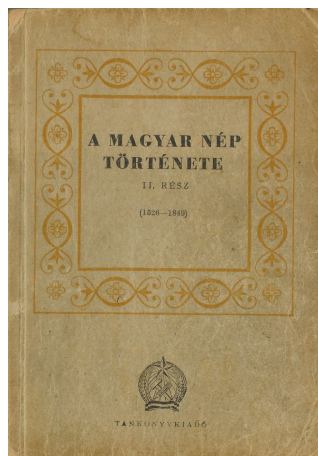
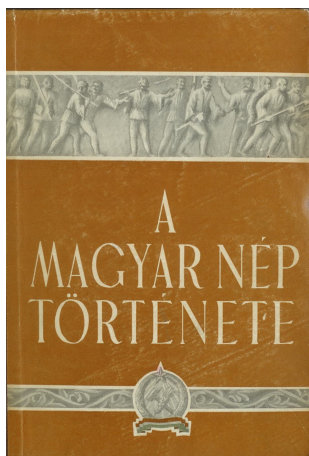
Folytatva a tankönyv sorait: „...Széchenyi mérföldekkel előbbre haladt, mint főnemes kortársai. De

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

mivel maga is főnemes volt, nem látta be, hogy a feudalizmus válságát már nem lehet csak a mezőgazdaság és a közlekedés lassú reformjával levezetni; nem látta be, hogy Magyarországon is elérkezett az önálló ipar megteremtésének ideje, felvetődött a teljes polgári átalakulás kérdése. Azt hirdette, hogy a magyarság felvirágoztathatja a "nagy parlagot", termékennyé teheti a pusztákat, mocsarakat, a rosszul kezelt birtokokat, képes utakat és csatornákat építeni, – de nem hitt abban, hogy kiaknázhathatja bányáit, gyáripárt teremthet, levetheti a rendi bilincseket, és kivívhatja függetlenségét.

*Tovább kellett hát menni egy lépéssel. Amiben Széchenyi nem hitt, éppen azt hirdette a köznemesség vezére: Kossuth.*¹⁵ Tehát a lényeg immár nem Széchenyi alkotásaiban, hanem „osztálykorlátaiban” van, ami akadályozta teljes tisztánlátását.

A Széchenyi-kép változásai a kemény diktatúrák időszakának történelemtankönyveiben (1949–1962)

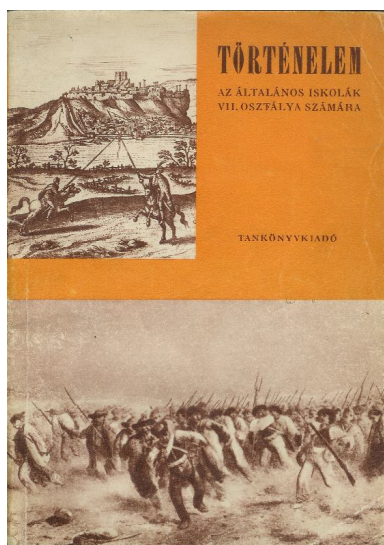

A „létező szocializmus” második világháború utáni első magyarországi „kiadása” már felvonultatta a történelmi materializmus összes kellékét. A történelmi tetteket és személyiségeket a „haladás” szempontjából ítélik meg, és szigorúan osztályalapon, melynek lényege az „elnyomott” osztályok érdekeinek és szempontjainak

kizárólagos érvényesítése. Mintául az 1950-es évek legelején megjelent *A magyar nép története* című sokszerzős és csaknem háromnegyed ezer oldalas szintézis szolgált,¹⁶ melynek lényegében „zsugorított” változata volt a gimnáziumi tankönyv, természetesen azonos szerzőkkel.¹⁷ Ezekben – *A függetlenségért és a polgári átalakulásért folyó harc összefonódása* című tananyagnak csupán részeként – Széchenyi Istvánról azt olvashatjuk, hogy „nemcsak a nyelvkérdésben foglalt el haladó álláspontot”, hanem fő munkáiban (Hitel, Világ, Stádium) „rámutatott társadalmi viszonyaink elmaradottságára.” Javaslati (olcsó hitel biztosítása birtokosoknak, a közlekedés fejlesztése, céhek eltörlése stb.) „csupán gyarmati elnyomásunk felszámolásá”-t eredményezhette volna, amit Széchenyi persze –

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

„osztálykorlátai” miatt – nem látott. Gyakorlati alkotásai (Magyar Gazdasági Egyesület kezdeményezése a mezőgazdaság fejlesztésére, lóversenyek az állattenyésztés előmozdítására, dunai és balatoni gőzhajózás, a Tisza és az Al-Duna szabályozása, Lánchíd stb.) felsorolását követően egy jellegzetes kettősség vonul végig a Széchenyi értékelésen: „akarta a mezőgazdasági termelés kapitalizálását, ... a robotmunka helyett bérmunkát,” „nem akarta azonban a jobbágyok felszabadítását, nem akarta az Ausztriától való függésünk felszámolását.” A legfőbb kifogás ellene, hogy „gazdasági programja ... legfeljebb a gazdag nagybirtokosok érdekeinek felelt meg, s ezért a magyar társadalom haladó érdekeit képviselő politikusoknak ... tovább kellett menniük reformjavaslataikban...”¹⁸ Nem kérdés, hogy ez a „haladó” politikus – többek között – Kossuth. A legfőbb gond Széchenyivel az, hogy „Kossuth Magyarország polgári átalakulását a Széchenyi által megvetett köznemesség vezetésével és ... a magyar polgárságra és parasztságra támaszkodva szándékozik megvalósítani, míg Széchenyi a nemzet egyetlen hivatott vezetőjének a főnemességet tartotta.”¹⁹

Mindazonáltal Széchenyi életműve minden, adott időszakban megjelent tankönyvnek és vizsgaanyagnak tárgya, mégpedig jelentős terjedelemben,²⁰ ami főúri származása miatt nem annyira természetes, mint ma gondolnánk. Nézzünk meg most egy általános iskolai tankönyvet ugyanebből az időszakból, de már 1956 utáni kiadásban, aminek persze témánk szempontjából nincs túl nagy jelentősége. Bár a tankönyvszerzők mások, de itt is visszatérnek A magyar nép története gondolatai, sőt szavai is. Egy sor Széchenyivel kapcsolatos pozitívum („látta, hogy az átalakulás elodázhatatlan”, „az uralkodó osztályt ... akarta rávenni a reformok végrehajtására”, „be kell ... vezetni a szabad birtoklást”, „korszerű nagybirtokhoz korszerű munkaerőre van szükség”, „síkra szállt a feudális kötöttségek – a céhek és hatósági árszabások – megszüntetéséért”) felsorolása után a konklúzió: „A bajok fő okát – a gyarmati függést – azonban nem érintette...” A végső értékelés: „Mégis történelmünk nagyjai közé soroljuk, mert eszméi alapjaiban támadták a feudalizmust, és elindítója lett a reform-mozgalmaknak.”²¹ Ugyanakkor Kossuthtal szemben itt sem „állja a

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

versenyt”, „mert nemzetét féltette a forradalomtól. Az volt az álláspontja, hogy fokozatosan csak társadalmi reformokat szabad végrehajtani, mivel a Habsburgokkal való viszonyunk bolygatása időszerűtlen. Nem ismerte fel, hogy a polgári átalakulás sem mehet végbe a függetlenség kivívása nélkül.”²²

Széchenyi gyakorlati munkássága kapcsán a Magyar Gazdasági Egyesület létrehozatala, az Al-Duna és Tisza szabályozása, a Dunagőzhajózási Társaság és a balatoni hajózás megalapítása, valamint a Lánchíd mellett említés történik a Nemzeti Kaszinóról is,²³ ami akkoriban nemcsak általános iskolás diákok, de tanáraik számára is eléggé távoli dolognak tűnhetett.

Említsük meg itt is egyes tankönyvek illusztrációs anyagát. *Barabás Miklós* – immár megszokott – ábrázolása²⁴ mellett *Friedrich Amerling Széchenyi portréja*,²⁵ mely a jelenlegi 5000 forintos bankjegyünkön is szerepel, valamint *Holló Barnabás* litográfiája: *Széchenyi István felajánlja birtokainak egyévi jövedelmét egy Tudós Társaság alapítására.*²⁶ Elméleti munkái közül hol a *Hitel* címlapja jelenik meg, mint illusztráció,²⁷ hol pedig egy olvasmány belőle.²⁸

Némiképp megújult hangot hozott *Unger Mátyás* 1957-ben megjelent tankönyve Széchenyivel kapcsolatban. Ő már ismét külön tananyagban (*Széchenyi, a reformmozgalom elindítója*) tárgyalta „a legnagyobb magyar” életművének meghatározó kezdeti szakaszát: *Az ifjú Széchenyi, A Hitel (1830). Széchenyi programja, A Hitel hatása, Széchenyi gyakorlati munkássága a 30-as években* tananyagrészekre bontva a leckét, kiegészítve bő egyoldalas szemelvényrészlettel a Stádiumból.²⁹ Számos személyes momentumot is megemlít Széchenyi kapcsán: katonatiszti életét, kicsapongó ifjúságát, valamint azt, hogy egy bécsi bank által – tegyük hozzá: csak rövid időre – megtagadott hitelügylete szorította rá fő műve megírására. A tankönyvíró alapvető megállapítása, hogy Széchenyi szerint „a polgári tulajdon alapján kell újjászervezni s magyar birtokviszonyokat.” Tehát a „hitelre a kapitalizálódás miatt égető szükség” volt, amihez „Magyarországon is a modern váltótörvényt” kell bevezetni. A nagybirtokok hitelképessé tétele azért szükséges, hogy „a szükséges beruházások után megindulhasson a kapitalista termelés a mezőgazdaságban.” „El kell törölni tehát a robotot, ... a détsmát, ... a céheket és a limitációt (a hatósági árszabást)”, mert „mindenkit érdekeltté kell tenni a termelésben, s akkor lehet általános jólétet teremteni.” Itt is szó esik arról, hogy „nagyszabású programját Széchenyi a Habsburg-birodalmon belül akarta megoldani”, mert „nem

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

bízott a magyar függetlenség lehetőségében.” Ennek oka, hogy *„túlbecsülte Ausztria és a cári Oroszország hatalmát”*. A főurakra építését sem az „osztálykorlátaival” magyarázza, hanem egyszerűen tévedésként aposztrofálja. A Hitel visszhangjának rövid bemutatását követően, gyakorlati munkássága kapcsán a Lánchíd építése és a Híd Egyesület létrehozatala mellett az Al-Duna szabályozása és a dunai gőzhajózás mellett megemlíti a pesti gőzmalmot is.³⁰

A Széchenyi és Kossuth vitában itt is a „vesztes” szerep jut hősünknek, de úgy, hogy elismerés is illeti: *„Széchenyinek hiába volt döntő szerepe a reformmozgalom kibontakozásában, mivel a fejlődéssel nem tudott lépést tartani, az események háttérbe szorították.”*³¹

A reformtanterv történelemtankönyveinek Széchenyi-képe (1963–1980)

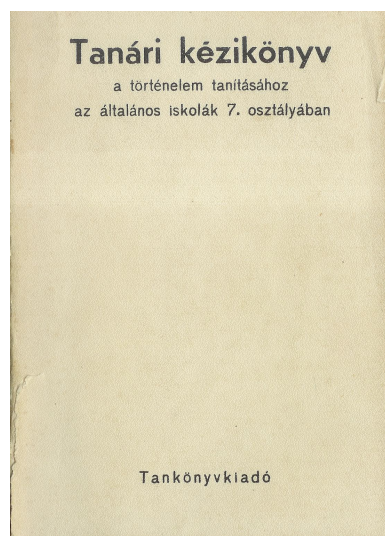
Az 1962-es úgynevezett reformtanterv volt az, ami közoktatásunkban a cezúra volt, a rákosista-kádárista kemény diktatúrát átvezette annak puhább, vagy inkább egyre puhuló kádári szakaszába. Kikerülnek a tankönyvekből az addig szinte kötelező „klasszikusok” idézetei, bár – természetesen – a marxista-leninista szellemiség továbbra is kizárólagos meghatározója oktatásunknak, de mondhatni akkori életünknek is. Azonban a korábbi időszakok sikeres reformerei példaként is szolgálnak egyre inkább reformokat szorgalmazó és megvalósítani kívánó tanításunknak és életünknek (lásd az 1962-es reformtanterv mellett az új gazdasági mechanizmus bevezetése 1968-tól). Ezek közé tartozik Széchenyi István is, akinek neve előtt már egyes tankönyvekben ismét megjelenik a „gróf” is. Hogyan tükröződik mindez akkori tankönyveinkben? Nézzük ennek vizsgálata előtt, hogyan értékeli Széchenyit az 1960-as évek meghatározó történelmi szintézise, az első kiadásban 1964-ben megjelent – kor nyelvén – „a Molnár Erik”.³²

Már önmagában jellemző, hogy a reformkor jeles szereplői közül csak Kossuth kap külön fejezetet. A „többiek” az egyes fejezetrészekben jelennek meg. Széchenyi például *A liberális mozgalom előzményei és kialakulása* fejezetben. Nézzük az értékelését: „... Széchenyi szemléletében kezdettől megmutatkozik későbbi

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

konfliktusainak forrása: arisztokrata osztályarculata. Fellépése idején még nem volt döntő, hogy a polgári megújulást a tömegek közreműködését elutasítva, felülről jött reformok útján sürgette, hiszen a polgári fejlődés békés szakaszában haladás és forradalomellenesség nem összeférhetetlenek. De reform és forradalom egymást annyira kizáró ellentétpár volt előtte, hogy mindjobban visszahőkölt, mikor a fejlődés meggyorsulása reális közelségbe hozta a forradalom lehetőségét.”³³ A marxizmus kliséi: a folyamatos haladás gondolata, osztályközpontúság, a forradalmak szerepének fetiszizálása („a forradalmak a történelem gőzmozdonyai” – Marx) és általában a törvényszerűségek történelmi szerepe (pl. a polgári fejlődés) mind jelen vannak.

Az új általános iskolai tankönyv³⁴ mégis önálló tananyagban foglalkozott az arisztokrata gróffal (*Széchenyi István a reformok ügyéért*), melynek részegységei (*Politikai pályájának kezdete, Hitel. Széchenyi reformtervei, Gyakorlati alkotásai*) a „hagyományos” felosztást idézik, de illusztrációs anyagában a két kép, *A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása (Az Akadémia megalapítását megörökítő dombormű a Magyar Tudományos Akadémia épületének falán látható.)* és *Széchenyi István arcképe* (Barabás Miklós festménye) mellett egy didaktikus rajz (*Jobbágy munka – bérmunka*) segítségével is ábrázolják Széchenyi gondolatait.³⁵

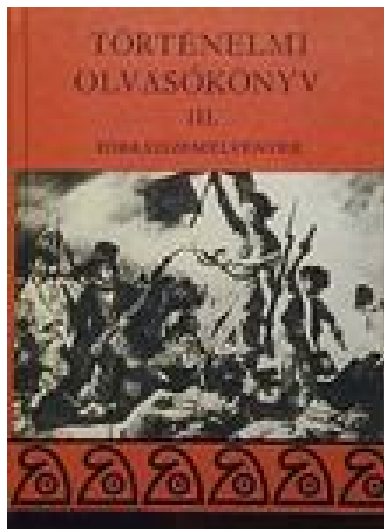

Rendhagyó módon, most a tankönyvhöz készült tanári kézikönyv segítségével vizsgáljuk meg, hogyan kellett akkor Széchenyit tanítani. A célkitűzés: „A 16. fejezet új anyaga a polgári átalakulásért folytatott harc, a reformkor tanításának első pillére, első súlyponti anyaga. Hangsúlyoznunk kell, hogy Széchenyi programja haladást jelentett az 1830-as években. Megindította a harcot a haladásért.” Tehát a már „körüljárt” haladás-gondolat áll a középpontban. A motiváció: „Az ország nagyon sok vidékén nyílik lehetőség helytörténeti vonatkozásból kiindulni az új

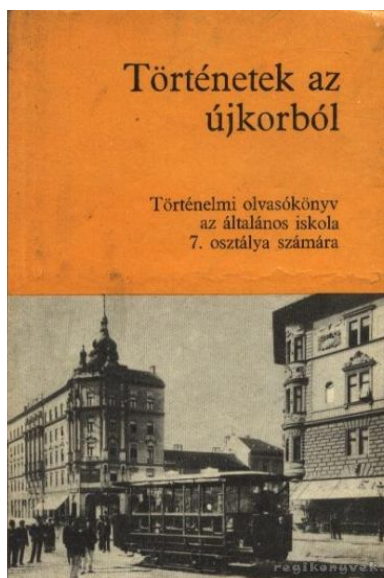
Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

anyag tanításakor, például Pesten: ismeritek a Lánchidat, a Magyar Tudományos Akadémia épületét, mindkettővel kapcsolatban hallottátok Széchenyi István gróf nevét. Megtanuljuk, ki volt, mit akart, miért nevezték őt a "legnagyobb magyar"-nak."³⁶

A tananyag feldolgozása során segédleteket is ajánl a kézikönyv szerzője: Történelmi olvasókönyv III. Forrásszemelvények Széchenyi István programja írásait (1825. november 3-án elmondott szűzbeszéde; önvallomása céljairól, történelemszemléletéről; a Hítel néhány hangsúlyozott részlete; a Stádium 12 pontja);³⁷ a Képes történelem sorozat Haza és haladás című kötetének részletei (Egy dicső nap, A Hítel éve, Hass, alkoss, gyarapíts!)³⁸. Különösen az utóbbi, Széchenyi gyakorlati munkásságát bemutató részlet volt hasznos, lévén a tankönyv nagyon szerény mértékben foglalkozott ezzel az általános iskolásokhoz oly közel vihető témával. (A lótenyésztést, az Akadémia szervezését, az állandó dunai híd építését, a gőzhajózást és az Al-Duna szabályozását említi csupán két mondatban.) Ugyanakkor egy – akkor nagyon korszerűnek mondható – feladattal segíti e téma feldolgozását, lényegesen bővítve minden eddigi tankönyvi felsorolást:

„Széchenyi tevékenysége a feudális társadalom széles területeit fogta át. Mit tartott mégis a legfontosabbnak? Próbáljátok megállapítani az alább felsorolt 10

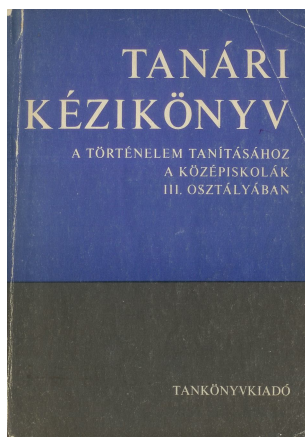
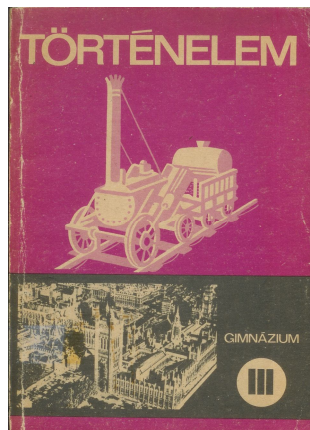

kisebb írásának címeiből! 1. Levél Pest vármegyéhez gőzmalom létesítése ügyében. 2. Levél jobbjágyaival történő megegyezésről. 3. Magyar játékszínről. 4. A hídon fizessen vámot a nemes is. 5. Hajóépítő munkások kiképzése (levél a szegedi bírónak). 6. Néhány szó a Dunahajózás körül. 7. A mezőgazdasági szakoktatásért. 8. Selyemről. 9. Adó. 10. javaslat a magyar közlekedési ügy rendezésiről.”³⁹

Az ekkoriban készült általános iskolai olvasókönyv Széchenyi munkásságából – igaz, kiemelt terjedelemben és részletességgel – csak „A Lánchíd

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

regényé”-vel foglalkozik, a következő bontásban: *Az állandó híd eszméje, Széchenyi és Thierney Clark első találkozása, Az országgyűlési bizottság határozata, A két Clark, A híd felavatása.*⁴⁰ Ebben Lengyel József, Vajda Pál és Újházy György feldolgozott munkái nyomán olvasmányos formában ismerkedhettek meg a tanulók a Lánchíd valóban regényesnek mondható történetével és alkotóival egyaránt.

Az újabb gimnáziumi tankönyv szerzője ismét *Unger Mátyás* volt,⁴¹ akárcsak a tanári kézikönyvé.⁴² Vizsgáljuk ismét a kettőt együtt! Először a tankönyv meglehetősen „forrásgazdag” tananyagát, melynek címe: *Széchenyi, a reformmozgalom megindítója*; részegységei (zárójelben

a forrásrészletek): *Széchenyi föllépése (Vallomásából, Széchenyi a társadalmi igazságtalanságokról), A Hitel. Széchenyi programja (A Stádium 12 pontja), Széchenyi gyakorlati munkássága a 30-as években (Kossuth Széchenyiről)*. Azt csak csendben jegyezzük meg, hogy az első kiadásokban ugyanazok a képek szerepeltek a könyvben, mint az általános iskolaiban, majd az újabb kiadásokban került a Holló Barnabás dombormű helyére a pesti hengermalom képe.⁴³

Érdekesek a kézikönyv elemzési szempontjai:

„*Mi az, ami Széchenyit közéleti szereplésre készítette?*”

„*Hogyan próbálta Széchenyi a rendi Magyarországot a maga eszméinek megnyerni?*”

„*Elemezzük a Széchenyi programját összefoglaló 12 pontot!*”⁴⁴ (ti. a Stádiumét)

Ez a rendszeralkotó gondolkodás figyelhető meg a gyakorlati alkotások csoportosításában is:

- „ a) a mezőgazdaság kapitalizálása;
- b) a mezőgazdasági ipar fejlesztése;
- c) a közlekedés kiépítése;
- d) Pest-Buda központtá fejlesztése.”

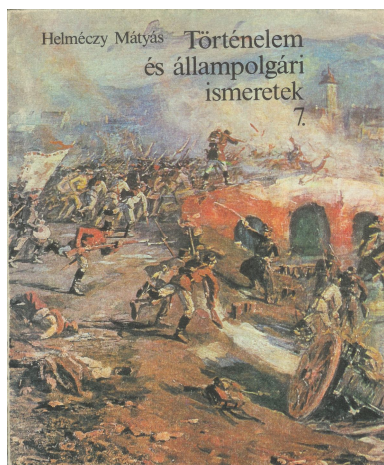
„*Széchenyi történelmi jelentősége*” immár nem „korlátait” hangoztatja, hanem nagyságát hangsúlyozza: „*Széchenyi az, akiben volt bátorság szakítani az egyoldalú rendi szemlélettel; aki magasan állt s ezért szava messze hangzott; aki az első*

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

*reformtervezetnek olyan formát tudott adni, hogy amellett igen vagy nem nélkül nem lehetett elmenni; aki tetteivel hitelesítette azt, amit hirdetett.*⁴⁵

Az 1980-as évek „rendszerbúcsúztató” történelemtankönyvei (1980–1990)

Két kiemelkedően jelentős történelemtankönyv született az 1978/80-as valóban reformtanterv nyomán. Az általános iskolában *Helméczy Mátyásé*,⁴⁶ a középiskolában *Závodszy Gézáé*.⁴⁷ Mindkettő – igaz, többszöri átdolgozást követően – a mai napig forgalomban van.

Az általános iskolás tankönyv *A reformmozgalom elindítója: Széchenyi István* cím alatti leckéjében foglalkozik „a legnagyobb magyarral”. Jellemzője a tankönyvnek a szikár törzs-, a szép számú kiegészítő és az – ekkor még – feltűnően gazdag képanyag. A *Hazánkon segíteni* részegységben egy bekezdésben és néhány mondatban esik szó származásáról, fiatal koráról, a napóleoni háborúban betöltött szerepéről és európai körútjáról. Érzelmileg erősen orientáló a bekezdés kiemelt mondata: Széchenyi István „...mindenütt azt fontolgatta, hogyan tudna "csúnyácska hazáján" segíteni.” A részegység második, rövidebb bekezdése az 1825. évi országgyűlésen tett Széchenyi megajánlást tartalmazza, a mellette lévő kiegészítő anyagban a történés körülményeit is bemutatva. A lap alján az Akadémia falán lévő dombormű fotója látható, alatta a híres Széchenyi-mondattal: „*Ha lenyesik a szárnyamat, gyalogolni fogok, ha levágják lábamat, kezemen járok, ha ezeket is kiszakítják, hason csúszom, csak használhassak nemzetemnek.*”⁴⁸

Széchenyi reformtervei kapcsán csak néhány dologról esik röviden szó elképzelései közül: robotmunkát bérmunkával kell fölcserélni (ehhez tartozik egy a robotmunkát a bérmunkával összehasonlító rajz és versike⁴⁹), el kell törölni az ősiség törvényét, jobbágy is vehessen földet, nemes is adózzék. *Széchenyi gyakorlati alkotásai* képek formájában jelentek meg: Az első gőzhajók egyike a Dunán Vácnál, A Magyar Tudományos Akadémia, A Lánchíd, Gőzhajó a Balatonon, Hengermalom. *Széchenyi munkájának eredménye* is lényegre törően megfogalmazott: „*felrázta hazánkat tespedtségéből.*” Szó kerül arról is, hogy terveit a főnemeseikkel kívánta

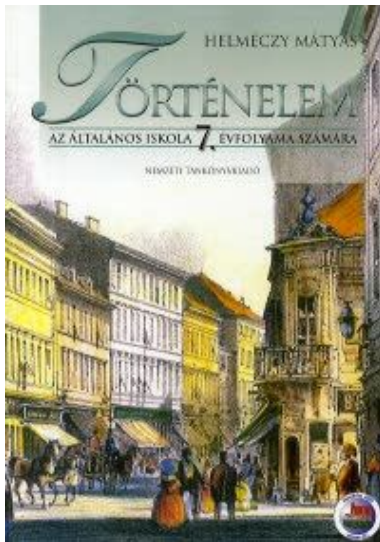
Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

megvalósítani, de „*csalódnia kellett.*” Kossuthral zajló vitája helyett a végső értékelés: „*Méltán nevezte őt Kossuth Lajos a "legnagyobb magyar"-nak.*”⁵⁰

Érdekes a tananyagrészt záró képe: Egy gőzhajó és egy régebben készült szállítóbárka találkozása; különösen a hozzá kapcsolódó feladattal: Miben jelent előrelépést a gőzhajózás a Dunán? A korosztálynak megfelelően feladat segítségével ismerkedik meg a tanuló a Stádium pontjainak egy részével:

„*Széchenyi korszerűbb társadalmat és korszerűbb gazdaságot akart. Javaslatait Stádium című könyvében 12 pontban összegezte. Ezekből sorolunk föl néhányat. Jelöljétek „T” vagy „G” betűkkel, mely javaslat célozta elsősorban a társadalmi átalakulást (T), s melyik a gazdasági átalakulást (G)!*

- ... 1. a hitel,
- ... 2. az ősiség törvényének eltörlése,
- ... 3. a birtokszerezés joga mindenkinek,
- ... 4. törvény előtti egyenlőség,
- ... 5. vizek, folyók szabályozása, utak karbantartása és készítése ...,
- ... 6. céhek eltörlése,
- ... 7. csak a magyar nyelv legyen hazánkban kötelező,

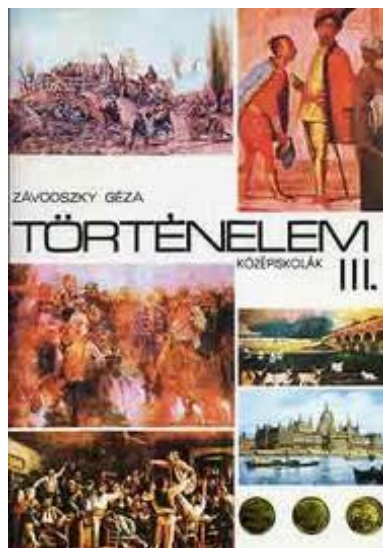
Csak itt, a záró kérdések-feladatok között esik szó arról – egy problémafelvetés formájában –, hogy „*Széchenyi óvakodott attól, hogy a Habsburgokkal szembehelyezkedjen. Az udvar mégsem rokonszenvezett terveivel. Miért?*”⁵¹

A tankönyv későbbi változatainak szövege kevésbé változott, képanyaga inkább. Itt nemcsak arról van szó, hogy a kor igényeinek megfelelően a képek színesekké váltak, hanem tartalmilag is változtak. Barabás Miklós Széchenyi festménye mellett a *Lóverseny a lótenyésztés föllendítésére*, mely kép felirata tudatja a tanulókkal, hogy „*A lovakru!*” Széchenyi is írt értekezést.⁵²

Závodszy Géza tankönyve *A reformeszmék kialakulása és elterjedése. Széchenyi programja* cím alatt tárgyalja a gróf munkásságát.⁵³ A szerző szándékait ismét a tankönyvhöz készült tanári kézikönyvből érthetjük meg leginkább.⁵⁴ Például a célkitűzést a következőképpen fogalmazza meg Závodszy: „*Az óra egyik célja, hogy*

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

mind életművét, mind személyiségét [ti. Széchenyiét] meggyőző, vonzó érveléssel, tárgyilag megalapozva állítsuk a magyar történelmi fejlődésben a méltó helyre. [...] Alakját ... úgy kell példaképül állítani, hogy az ne vezessen a személyiség történetietlen kultuszához."⁵⁵ (Ne feledjük, posztsztálinista idöket éltünk!)

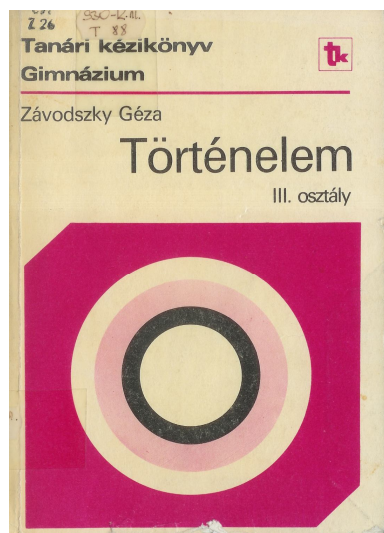
Az események, gondolatok itt folyamatukban jelennek meg. Így például a családi háttér, benne Széchenyi Ferenc, de a Festeticsek szerepével is, valamint például azzal, hogy „Az 1825–27-es országgyűlés mérlegét éppen annak alapján vonjuk meg, vajon keresett-e válaszokat az immár évtizedek óta létező, egyre aktuálisabb kérdésekre. A tanulók nyilván belátják, hogy a mégoly jogos forrásokból táplálkozó sérelmi politika fölújítása sem vihetett előbbre.”⁵⁶

Széchenyi elméleti munkásságából a Hitel viszonylag vázlatosan, forrásszemelvények nélkül kerül bemutatásra, de itt is előzmények felvillantásával, és nem a személyes vonulat, hanem a társadalmi igény szempontjából. Balásházy János, a haladó középnemesség egyik előfutára így írt: „Az idő, s az újonnan kifejlődött szükségek elementáris erővel bírnak, melyeknek ereje, ha bölcs törvények által nem szivároghatik el, lassan-lassan szétpattantja a társaságot [társadalmat] egybekapcsoló láncokat.”⁵⁷ A Hitel egyes megállapításaiból néhány a tankönyvíró olvasatában: „A mezőgazdaság kapitalista átalakításához ... hitelre volt szükség, ... mert „a nemesi birtokot ... elárverezni nem lehetett,” „az ősiség törvényének megszüntetése ... maga után vonja a nem nemesek földvásárlási jogát és a nemesek adózását,” a robotot „meg kell szüntetni a jobbágyok egyéb feudális kötelezettségeivel együtt...”⁵⁸ Részletesen azonban itt is a Stádium 12 pontjának elemzésére kerül sor, melyhez a tankönyvszerző interpretációjának lényege a következő: „Az első 6 pont alkot egymásba kapaszkodó gondolati sort, tartalmazza a polgári földtulajdonviszonyok kialakulásának feltételeit. [...] A második 6 pont a polgári átalakulás további követelményeit fogalmazza meg ...”⁵⁹ Felhívja a figyelmet az ellentmondásokra is, de a 10. pont mondata („A felsőbb parancsolatokban a legnagyobb egyformaság kell.”), meg a 11. pont („csak a Helytartó Tanács

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

közbevetése és befolyása által kormányoztassunk.”) „egy nem germanizáló, korszerűsített jozefinizmust nem zár ki...”⁶⁰

Széchenyi gyakorlati alkotásairól viszonylag szerényebb terjedelemben szól a tankönyv (A Széchenyi, a reformpolitikus részfejezet tárgyalása során az Akadémia megalapítása mellett a hazai társas élet fejlesztése, azon belül lóversenyzés és kaszinó intézménye kerül szóba), és főleg a közlekedés fejlesztését, a Vaskapu hajózhatóvá tételét, a Tisza szabályozását, a hajógyár és a téli kikötő létesítését emeli ki a szerző. A gőzzel hajtott hengermalom megépítése mellett népszerűsítette a selyemhernyó-tenyésztést is, ami új elem a korábban tárgyalt tankönyvek szövegéhez képest.⁶¹

Széchenyi tevékenységének értékelése újszerű elemeket is tartalmaz a korábbiakhoz képest, bizonyos kötelező marxista klisékkel együtt: „Széchenyi osztálya fölvirágzásának útját az egész nép boldogulásával együtt kereste. A változásokat felülről kezdeményezett reformok útján kívánta megoldani, az Ausztriához fűződő kapcsolatok bolygatása nélkül. Elképzelése nyomán az arisztokrácia agrárkapitalista "újnemességgé" (vö.: Anglia) válnék, megtartva gazdasági és politikai hatalmát. Széchenyi tevékenysége az országos piac kialakulásának és a polgári nemzetté válásnak az útját egyengette.”⁶² A tanári kézikönyv záró értékelése még inkább megvilágítja a fentieket: „Kétségtelen, hogy Széchenyi, bár tekintete előtt mindig az egész ország lebegett, a gazdasági és társadalmi fejlődés élvonalában mindenekelőtt saját társadalmi rétegét szeretete volna látni. Eszméi és példája mégis a sérelmi politikából kinövő köznemesség soraiban fejtett ki igazán erjesztő hatást.”⁶³

Összegzés és értékelés

Megkíséreltük tanulmányunkban a Széchenyi-kép változásait a történettudomány, legalábbis annak fontosabb szintéziseinek tükrében vizsgálni. Ezek és tucatnyi tankönyv áttekintését követően megállapíthatjuk, hogy míg a két világháború között a konzervatív-reformer Széchenyi a mérce, a példakép (ez még némiképp visszaköszön az 1945 és 1948 közötti tankönyvekben), addig gyors változás

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

következik be 1949-től. A pártállami időszakban a kommunisták elődje Dózsa, Rákóczi, Petőfi és Kossuth lett (utóbbi Széchenyi „rovására”) az osztályharcos és nemzeti küzdelmekben. Kossuth szerepének növekedéséhez hozzájárultak a forradalom és szabadságharc centenáriumának 1948-as ünnepségei (Kossuth-díj megalapítása). Ez a szemlélet tükröződött Mód Aladár könyvében, és a szintézise nyomán született tankönyvekben is.

Bár a Mód-iskola tovább élt, de a Molnár Erik-féle irányzat az 1960-as években meghatározóvá vált. Ennek jellemzője volt a reformkori irányzatok és történelmi személyiségek (köztük Széchenyi) árnyaltabb bemutatása. Széchenyi István szerepe újraértékelődött, és munkásságának eddig kevésbé tárgyalt mozzanatai kerültek előtérbe: gazdálkodása, vállalkozásai, fővárost szépítő tevékenysége, a Duna szabályozását célzó fáradozásai, a jobbágykérdésben vallott álláspontja, sőt egész eszmerendszere. Széchenyi nagyságát abban látta a történetírás és –tanítás, hogy felismerte korának szükségleteit, eszmeileg megalapozta a polgári átalakulást, de az 1840-as évek harcosabb reform irányzatainak már nem felelt meg. Viszonylagos kiegyensúlyozottságról, az „osztályszempontok” háttérbe szorulásáról már 1980-tól, de alapvetően csak 1990 után beszélhetünk. Széchenyi szerepe egyébként más vonatkozásban is jobban előtérbe kerül, például 2000 táján a Széchenyi-terv formájában. Nagyon leegyszerűsítve a „polgári” történetírás Széchenyit, a „szocialista” Kossuthot állította a középpontba.

Ami az alapkisiskolai és középiskolai tankönyveket illeti, ezekben láthatóan kialakult egyféle standard. Elégé középpontba került általános iskolában Széchenyi gyakorlati tevékenysége, míg a középiskolában a Széchenyi kontra Kossuth kép kerül minduntalan elő. Általános iskolában a Hitel gondolatai állnak inkább a tárgyalás középpontjában, középiskolában pedig a Stádium letisztult, rendszerezett, teljességre törekvő gondolatai. Általános iskolában a Széchenyivel kapcsolatos történetek, míg középiskolában a forrásszemelvények Széchenyitől, Széchenyiről. Mindkét iskolatípusban láthatóan megnőtt a képi információk szerepe, a kor követelményeinek megfelelően.

Széchenyi és munkássága az éves tananyag 2-4%-át jelenti. Mondhatnánk, hogy felettébb kevés ez, hiszen „a legnagyobb magyar”-ról van szó, és ezt a titulust az ellenfele adta neki. Személyisége azért fontos, mert alkalmas a példakép szerepének betöltésére történelemtanításunkban. Predesztinálja erre saját

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

„fejlődéstörténete”, „hasznossága”, és itt nem tárgyalt, nem vizsgált tragikumai is. Egy nagyszerű kor kiemelkedően kiváló gyermeke volt. Becsüljük meg, becsültessük meg, és nemcsak a Széchenyi-évben!

Széchenyi egyik kedvenc jelmondata ez volt: *„Az ember annyit ér, amennyit használ.”* Életével bizonyította, hogyan lehet nagyon sokat használni a „csúnyácska hazá”-nak, hogy az szebb legyen. Kell-e ennél nagyszerűbb életprogram?!

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

JEGYZETEK

1. A tanulmány teljes változata: A Széchenyi kép változásai az utóbbi hetedfél évtized magyar történelemtankönyveiben. Készült a CENTA Közép-Európai Tanárákadémia történelem szekciója megbízásából a 2010-es Széchenyi-év alkalmából. Ennek az írásnak itt az első felét közöljük.
2. BENDA Kálmán (1945): Magyarország története I. Az őskortól napjainkig. Polg. isk. 3-4. oszt. és gimn. 3. oszt. Szikra, (Budapest), 99-104.
3. KOSÁRY Domokos – VAJDA György Mihály (1947): Történelmi olvasmányok. (Ált. isk.) 6. oszt. VKM, Budapest, 82-83., 108-111., 94-98., 114-117., 102-105.
4. HECKENAST Gusztáv – KARÁCSONYI Béla – FEUER Klára – ZSIGMOND László (1948): Történelem. (Ált. isk.) 8. oszt. VKM, Budapest, 57-82., 92-93., 121.
5. KOSÁRY – VAJDA (1947), 95. l.; HECKENAST – KARÁCSONYI – FEUER – ZSIGMOND (1948), 59.
6. KOSÁRY – VAJDA (1947), 97.
7. Uo. 115.
8. KOSÁRY Domokos – MÉREI Gyula (1945): Magyarország története a szatmári békétől napjainkig. Gimn. VIII., a líceumok, gazdasági középiskolák és tanító-(nő-)képző intézetek IV. oszt. Szikra, (Budapest), 176 l. (Ideiglenes történelemtankönyv-sorozat VI. köt.)
9. Uo. 53. l. (Aláhúzással az eredeti szövegben lévő kiemeléseket jelöltük itt és a továbbiakban is.)
10. Uo. 54. l.
11. KOSÁRY Domokos (1990): Újjáépítés és polgárosodás 1711–1967. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 285-287.
12. HECKENAST – KARÁCSONYI – FEUER – ZSIGMOND (1948), 57-64.
13. Uo. 64.
14. MÓD Aladár (1948): 400 év küzdelem az önálló Magyarországért. Negyedik, bővített kiadás, Szikra, Budapest, 92.
15. HECKENAST – KARÁCSONYI – FEUER – ZSIGMOND (1948), 64.
16. HECKENAST Gusztáv – INCZE Miklós – KARÁCSONYI Béla – LUKÁCS Lajos – SPIRA György (1953): A magyar nép története. Rövid áttekintés. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, Második, javított kiadás, 738 l.
17. HECKENAST Gusztáv – SPIRA György (1955): A magyar nép története II. rész (1526–1849). Tankönyvkiadó, Budapest, 6. kiadás, 231 l.
18. Uo. 122-123.
19. Uo. 141.
20. Jegyzet a szakérettségi tanfolyamok számára. 2. rész. 1951. 21-41., 56. l.; Történelem az ált. iskolai levelező oktatás számára. 1953. 147-152.; BELLÉR Béla – CSATÁRY Mária: Történelem az ált. gimn. levelező oktatás II. oszt. számára. 1954. 128-142.; ZSIGMOND László – HECKENAST Gusztáv – KARÁCSONYI Béla (1955): Történelem az ált. isk. VII. oszt. számára. 9. kiad. 101-108., 115-134. (mind: Tankönyvkiadó, Budapest)
21. KISS Béla – KÖVES Károly (1958): Történelem az ált. isk. VII. oszt. számára. Tankönyvkiadó, Budapest, 96-97.
22. Uo. 104.
23. Uo. 98.
24. ZSIGMOND – HECKENAST – KARÁCSONYI (1955), 103
25. KISS – KÖVES (1958), 97.
26. Uo. 96.
27. ZSIGMOND – HECKENAST – KARÁCSONYI (1955), 104. l.
28. FILLA István: Szemelvények az iparitanuló intézetek történelem tanításához. Tankönyvkiadó, Budapest, 1955. 20-21.; KISS – KÖVES (1958), 98.
29. UNGER Máttyás (1963): Történelem az általános gimnáziumok III. osztálya számára: Egyetemes történelem 1640-1849; Magyarország története 1526-1849. 7. kiad., Tankönyvkiadó, Budapest, 156-160.
30. Uo. 156-158.
31. Uo. 169.
32. Magyarország története. I. köt. 2. részben átdolgozott és bővített kiadás. Főszerk.: MOLNÁR Erik.

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

- Szerk.: PAMLÉNYI Ervin – SZÉKELY György. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1967. 626 l.
33. Uo. 442.
  34. DEVECSERI Lászlóné – KISLAKI Károly (1966): Történelem. Ált. isk. 7. oszt. Tankönyvkiadó, Budapest, 197 l.
  35. DEVECSERI Lászlóné – KISLAKI Károly (1975): Történelem. Ált. isk. 7. oszt. Tankönyvkiadó, Budapest, 11., átdolgozott kiadás, 70-73.
  36. NAGY Erzsébet (1971): Tanári kézikönyv a történelem tanításához az általános iskolák 7. osztálya számára. Tankönyvkiadó, Budapest, 100. l.
  37. UNGER Mátyás (1980): Történelmi olvasókönyv III. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (1640–1849) és Magyarország története (1526–1849) tanításához. Negyedik kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 371-375.
  38. FEKETE Sándor (1977): Haza és haladás. A reformküzdelmek kora. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 59-74. és 106-110.
  39. DEVECSERI – KISLAKI (1975), 73.
  40. DEVECSERI Lászlóné – MAJOR József (1974): Történetek az újkorból. Történelmi olvasókönyv az általános iskola 7. osztálya számára 3. köt. Tankönyvkiadó, Budapest, 64-72.
  41. UNGER Mátyás (1967): Történelem. Gimn. III. oszt. Tankönyvkiadó, Budapest, 319 l.
  42. UNGER Mátyás (1974): Tanári kézikönyv a történelem tanításához a középiskolák III. osztályában. Tankönyvkiadó, Budapest, 291 l.
  43. UNGER Mátyás (1976): Történelem. Gimn. III. oszt. 10. kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 10. kiadás, 146-150.
  44. UNGER (1974.), 184-185.
  45. Uo. 186.
  46. HELMÉCZY Mátyás (1982): Történelem és állampolgári ismeretek az ált. isk. 7. osztálya számára. Tankönyvkiadó, Budapest, 206 l.
  47. ZÁVODSZKY Géza (1981): Történelem a gimn. III. oszt. számára. Az újkor története. Tankönyvkiadó, Budapest, 233 l.
  48. HELMÉCZY (1982), 44.
  49. „Jöttem, mentem két óra; / bámultam, hevertem egy óra; / ettem, ittam két óra; szerszámot igazgattam egy óra; / rosszul dolgoztam hat óra; / letelt végre a 12 óra.” (Uo.)
  50. Uo. 45-47.
  51. Uo. 48.
  52. HELMÉCZY Mátyás (2003): Történelem 7. az ált. isk. számára. Átdolgozott kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 59-64.
  53. ZÁVODSZKY (1981), 102-105.
  54. ZÁVODSZKY Géza (1987): Tanári kézikönyv a gimnáziumi történelemtankönyvhöz III. oszt. Tankönyvkiadó, Budapest, 242 l.
  55. Uo. 132.
  56. Uo.
  57. ZÁVODSZKY (1981), 103. l.
  58. Uo. 104. l.
  59. ZÁVODSZKY (1987), 133-134.
  60. Uo. 134.
  61. ZÁVODSZKY (1981), 104. l.
  62. Uo. 106. l.
  63. ZÁVODSZKY (1987), 135. l.

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltozás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

IRODALOM

felhasznált és elemzett tankönyvek és segédkönyvek

BELLÉR Béla – CSATÁRY Mária (1954): Történelem az ált. gimn. levelező oktatás II. oszt. számára. Tankönyvkiadó, Budapest, 183 l.

BENDA Kálmán (1945): Magyarország története I. Az őskortól napjainkig. Polg. isk. 3-4. oszt. és gimn. 3. oszt. Szikra, (Budapest), 136 l.

DEVECSERI Lászlóné – KISLAKI Károly (1966): Történelem. Ált. isk. 7. oszt. Tankönyvkiadó, Budapest, 197 l.

DEVECSERI Lászlóné – MAJOR József (1974): Történetek az újkorból. Történelmi olvasókönyv az általános iskola 7. osztálya számára 3. köt. Tankönyvkiadó, Budapest, 235 l.

HECKENAST Gusztáv – INCZE Miklós – KARÁCSONYI Béla – LUKÁCS Lajos – SPIRA György (1953): A magyar nép története. Rövid áttekintés. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, Második, javított kiadás, 738 l.

HECKENAST Gusztáv – KARÁCSONYI Béla – FEUER Klára – ZSIGMOND László (1948): Történelem. (Ált. isk.) 8. oszt. VKM, Budapest, 255 l.

HECKENAST Gusztáv – SPIRA György (1955): A magyar nép története II. rész (1526–1849). Tankönyvkiadó, Budapest, 6. kiadás, 231 l.

HELMÉCZY Mátyás (1982): Történelem és állampolgári ismeretek az ált. isk. 7. osztálya számára. Tankönyvkiadó, Budapest, 206 l.

KISS Béla – KÖVES Károly (1958): Történelem az ált. isk. VII. oszt. számára. Tankönyvkiadó, Budapest, 175 l.

KOSÁRY Domokos – MÉREI Gyula (1945): Magyarország története a szatmári békétől napjainkig. Gimn. VIII., a líceumok, gazdasági középiskolák és tanító-(nő-) képző intézetek IV. oszt. Szikra, (Budapest), 176 l. (Ideiglenes történelemtankönyv-sorozat VI. köt.)

KOSÁRY Domokos – VAJDA György Mihály (1947): Történelmi olvasmányok. (Ált. isk.) VKM, Budapest, 304 l.

KOSÁRY Domokos (1990): Újjáépítés és polgárosodás 1711–1967. Háttér Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 464 l.

Magyarország története. I. köt. 2. részben átdolgozott és bővített kiadás. Főszerk.: MOLNÁR Erik. Szerk.: PAMLÉNYI Ervin – SZÉKELY György. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1967. 626 l.

MÓD Aladár (1948): 400 év küzdelem az önálló Magyarországért. Negyedik, bővített kiadás, Szikra, Budapest, 223 l.

NAGY Erzsébet (1971): Tanári kézikönyv a történelem tanításához az általános iskolák 7. osztálya számára. Tankönyvkiadó, Budapest, 226 l.

Történelem az ált. iskolai levelező oktatás számára. Tankönyvkiadó, Budapest, 1953. 176 l.

UNGER Mátyás (1963): Történelem az általános gimnáziumok III. osztálya számára: Egyetemes történelem 1640-1849; Magyarország története 1526-1849. 7. kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 223 l.

Katona András: A Széchenyi-kép változásai a rendszerváltás előtti ötödfél évtized magyar történelemtankönyveiben

UNGER Mátyás (1967): Történelem. Gimn. III. oszt. Tankönyvkiadó, Budapest, 319 l.

UNGER Mátyás (1974): Tanári kézikönyv a történelem tanításához a középiskolák III. osztályában. Tankönyvkiadó, Budapest, 291 l.

UNGER Mátyás (1980): Történelmi olvasókönyv III. Forrásszemelvények az egyetemes történelem (1640–1849) és Magyarország története (1526–1849) tanításához. Negyedik kiadás, Tankönyvkiadó, Budapest, 443 l.

ZÁVODSZKY Géza (1981): Történelem a gimn. III. oszt. számára. Az újkor története. Tankönyvkiadó, Budapest, 233 l.

ZÁVODSZKY Géza (1987): Tanári kézikönyv a gimnáziumi történelemtankönyvhöz III. oszt. Tankönyvkiadó, Budapest, 242 l.

ZSIGMOND László – HECKENAST Gusztáv – KARÁCSONYI Béla (1955): Történelem az ált. isk. VII. oszt. számára. 9. kiad. Tankönyvkiadó, Budapest, 155 l.

ABSTRACT

Katona, András

Changes to the image of Széchenyi in Hungarian history textbooks in the four and a half decades before the change of system

Hungarian primary and secondary school history textbooks have always hallowed a broad space for the development of the Hungarian national concept during the age of reform, the parliamentary sessions during the era, the ideological directives enobled within the age and the persons of Kossuth and Széchenyi. Unfortunately, the latter two are often contrasted with each other. From this comparison – verily – “the greatest Hungarians” mostly “came out bad”. This is mainly for reasons of 20th century ideology, rooted in “real socialism”, in historical materialism. This study presents an overview of four and a half decades, examining more than a dozen primary and secondary school history textbooks from between 1945 and 1990, comparing syntheses of the defining study of history in the era. Our method of examination involves “skimming over” the general image of Széchenyi in the textbooks of the period, while presenting a few characteristic textbooks in detail from the point of view of the topic in need of “deeper analysis”.